

Dr. Türkmen Göksel
Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Dr. Yetkin Çınar
Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri

12 Haziran günü yapılan genel seçimlerde 24. dönem parlamentosu belirlendi. Seçim sonuçlarında birçok faktörün etkisi oldu ve Adalet ve Kalkınma Partisi Türk siyasal tarihinde bir benzeri olmayan şekilde, üst üste üçüncü dönem, hem de oy oranını artırarak iktidarda kalmayı başardı. Onun dışında iki muhalefet partisi, CHP ile MHP ve BDP'nin desteklediği bağımsızların yer bulabildiği mecliste, seçime katılan diğer partiler, biri hariç %1'in altında oy alarak temsil olanağı bulamadılar. Bu ilgi çekici seçimin sonuçlarında elbette ki seçim sistemimizin bazı özelliklerinin de etkisi oldu. Bu yazı daha önceki çalışmalarımızın da ışığında henüz yaşadığımız bu seçim sonuçlarında sistemin etkilerine ilişkin birkaç noktaya dikkat çekmektedir.

Bu seçimin ilgi çekici bir sonucu, AKP'nin 2007 seçimlerine göre oyunu % 3,3 oranında artırmış (% 49,9 - % 46,6) olmasına karşın, sandalye sayısının 15 azalmış (341 – 326) olmasıdır. Bunun sebepleri için üç önemli faktör sayılabilir: Birincisi, birinci partinin (AKP) oyunu artırmaya karşın ikinci partinin (CHP) oyunu daha fazla artırmasıyla bu partiler arasındaki makasın daralmış olmasıdır. Bu makasın daralması dağıtım yöntemi gereği birinci partinin sandalye sayısını olumsuz etkilemiştir. İkinci faktör, BDP'nin yüksek oy aldığı bölgelerde (neredeyse) tek rakibinin AKP olması ve BDP'nin de bu seçimde oylarını 2007'ye göre artırmış olmasıdır. Örneğin Hakkâri'de 2007'de AKP 2 milletvekili çıkarırken 2011 seçimlerinde milletvekili çıkaramamıştır. Üçüncü faktör ise, iki seçim arasındaki süreçte YSK'nın milletvekillerinin bölgesel dağılımına ilişkin yaptığı düzenlemedir. Bu notta söz konusu değişikliğin yarattığı etkinin derecesi ortaya konulmaktadır. Bu etki olmasa idi AKP'nin 5 milletvekili daha fazla çıkaracağı sonucuna ulaşılmıştır.

Seçim sisteminin parlamento yapısına etkilerinin ayrıntılarına girmeden önce 2011 seçim sonuçlarına hızlıca bir göz atalım ve bu seçim sonucunu “temsilde adalet” göstergelerinden biri olan orantısızlık endeksi ile inceleyelim.

Tablo 1. 2011 Seçimi¹

	Oy Oranı %	Sandalye Oranı %	Sandalye –Oy Oranı
AKP	49,9	59,3	9,4
CHP	25,9	24,5	1,4
MHP	12,9	9,6	3,3
BAĞ/BDP	6,6	6,5	0,1

Orantısızlık endeksi, bir seçimde partilerin elde ettiği sandalye ile oy oranı arasındaki farkın mutlak olarak aldığı en yüksek değer olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla 2011 seçimi için orantısızlık endeksi 9,4 değerini almaktadır. Bu değeri son dört genel seçimdeki orantısızlık endeks değerleri ile kıyaslayalım.

Tablo 2. Son 5 Seçimdeki Orantısızlık Endeksi

	1995	1999	2002	2007	2011
Orantısızlık Endeksi	0,08	0,06	0,32	0,15	0,09

2011 seçimleri, orantısızlık endekslerine göre AKP'nin katıldığı seçimler arasından (2002, 2007 ve 2011) temsil açısından en adaletli seçim olmakla beraber, 1995 ve 1999 seçimlerine kıyasla daha adaletsizdir. *Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu endeksin, sadece sandalye-oy oranı arasındaki farkı dikkate alması, seçmenlerin birinci mi yoksa daha sonraki tercihlerine mi oy verdiklerine ilişkin bir bilgi vermemesidir.* Açıktır ki seçmenlerin birincil tercihleri dışında oy kullanmaları temsilde adaleti olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu hususa aşağıda barajın uzun dönemli (birikimli) etkileri kısmında daha ayrıntılı bir şekilde değinilmektedir.

Şimdi de seçim sisteminin bazı temel özelliklerinin parlamento yapısına olan etkilerini analiz etmeye çalışalım. Bu bağlamda ele alınan hususlar şöyledir:

1. % 10'luk seçim barajının kısa dönemli (statik) ve uzun dönemli (birikimli) etkileri
2. Seçim bölgelerine tahsis edilen milletvekili sayısının etkileri

1. Seçim Barajının Kısa Dönemli (Statik) ve Uzun Dönemli (Birikimli) Etkileri

Uzun dönemli etkiler

% 10'luk seçim barajı, görece küçük partilerin barajın altında kalması suretiyle bu partilerin zamanla 'tabela' partileri haline gelmesini sağlamıştır². % 10 gibi yüksek bir

¹ Bu çalışma, 13 Haziran 2011 tarihi itibarıyla, kesin olmayan sonuçlar ile hazırlanmıştır.

barajın etkisiyle, kayda değer sayıda seçmenin artık barajı geçemeyeceği düşüncesiyle ilk tercihleri yerine, barajı geçebileceklerini düşündükleri ikincil ve hatta üçüncül tercihlerine oy vermesiyle kağıt üzerinde gözükmeyen bir temsilde adalet sorunu oluşmuştur. Bunun bir göstergesi, 2011 seçimleri sonucunda parlamentoya giremeyen partilerden birisi hariç (Saadet Partisi % 1,24) tümünün % 1'in altında oy alabilmiş olmalarıdır. Bunun önemli bir sebebi, birincil tercihi örneğin SP, HAS Parti, DSP, DP vb. olan birçok seçmenin, bu partilerin barajı geçemeyecekleri düşüncesi ile barajı geçebileceklerine inandıkları partilere (AKP, CHP ve MHP) oy vermiş olmalarıdır.

Sonuç olarak, seçmenlerin % 10 barajının uzun süreli devam etmesi nedeniyle birincil tercihleri dışında oy kullanmaları temsilde adaleti "nicel olarak" ölçülemez de "niteliksel olarak" olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu husus demokrasinin kalitesi bakımından çok önemlidir.

Kısa dönemli etkiler

Barajın uzun dönemli etkisi nedeniyle görece küçük partilerin oylarının önemli ölçüde azaldığı durumda, barajın kısa dönemli etkileri "seçim barajı olmasa idi ne olurdu?" sorusuna yanıt aramak suretiyle incelenmiştir. Bu amaçla A&G araştırma şirketinin yapmış olduğu bir ankette seçmenlere sorulan "eğer baraj olmasa idi -yani oy verdikleri partinin barajı geçememe endişesinden arındıklarında- hangi partiye oy verecekleri" sorulmuş, bu sorunun yanıtının seçmenlerin barajın davranışsal etkisinden bağımsız ilk tercihlerine işaret edeceği varsayılmıştır. Elde edilen gözlemlerden hareketle barajın davranışsal etkisini incelemek için şu yöntem izlenmiştir:³

Parlamentoya giren üç partiden (AKP, CHP ve MHP) oylarının % 10'unun çıkarılmasıyla elde edilen toplam oylar, parlamentoya giremeyen partilere büyüklükleri ile orantılı şekilde dağıtılarak elde edilen oy oranları üzerinden sandalye sayıları hesaplanmıştır.⁴ Aşağıda, bu işlemlerle elde edilen sonuçlar ve 2011 seçimi sonuçları karşılaştırılmaktadır:

Tablo 3. Mevcut Durum ve % 0 Baraj Durumlarının Karşılaştırılması

	Mevcut Oy Dağılımı	% 10 Baraj	Davranışsal Durumda Oy Dağılımı	% 0 Baraj*
AKP	49,9	326	44,9	321
CHP	25,9	135	23,2	134
MHP	12,9	53	11,7	53
BAĞ/BDP	6,6	36	6,6	36
SP	1,2	-	3,6	6

*% 0, % 1, % 2 ve % 3 durumlarında aynı sonuçlar elde edilmektedir.

² Bu husus TEPAV tarafından Mart ayında yayınlanan "Yüzde 10 gibi Yüksek bir Barajın Seçmen Davranışında Yarattığı "Statik" ve "Dinamik" Etkiler" başlıklı bir politika notunda belirtilmiştir.

³ Detaylar için Göksel ve Çınar (2011) çalışmasına bakılabilir.

⁴ Bağımsızlar içi herhangi bir ekleme/çıkarma yapılmamıştır.

Davranışsallık varsayımı sonucunda elde edilen oy dağılımı sonucunda, barajın % 0, % 1, %2 ya da % 3'e düşürülmesi ile meclise 1 parti (SP) daha girebileceği ve böylece temsil edilemeyen oy oranlarının azaltılması suretiyle temsilde adaletin artabileceği görülmektedir. 2011 seçimi için barajın düşürülmesinin etkisi az gibi gözükse de, bu sonucun % 10 gibi çok yüksek bir barajın birikimli etkisinin uzun süredir hakim olduğu bir süreçte gerçekleştiği unutulmamalıdır.

2. Seçim Bölgelerine Tahsis Edilen Milletvekili Sayısı:

Bu kısımda ilk olarak YSK'nın milletvekili başına düşen nüfus açısından adaleti artırma anlamında 2011 seçimi için 2007'den sonra yaptığı değişikliklerin etkisini inceleyeceğiz⁵. Tablo 4'te, mevcut durumdaki sandalye sayıları, YSK'nın 2011 seçimleri öncesinde bu konuda yaptığı değişiklikler olmasa idi oluşacak olan sandalye dağılımı ile karşılaştırılmaktadır.

Tablo 4. Mevcut Sandalye Durumu ile YSK Değişikliği Olmasa İdi Oluşacak Durumun Karşılaştırılması

	Mevcut Durum	YSK Değişikliği Olmasaydı
AKP	326	331
CHP	135	130
MHP	53	56
BAĞ/BDP	36	33

YSK'nın daha adaletli bir milletvekili tahsisi için yaptığı değişiklik olmasa idi, AKP 331 milletvekili çıkarmaktaydı. Seçim sisteminde adalet için yapılmış olan küçük bir değişikliğin bile önemli sonuçlar doğurabileceği bu örnekte gözlemlenmiştir.

Ayrıca YSK düzenlemelerin ötesinde milletvekili başına düşen nüfus bakımından bölgelerin birbirine daha çok yakınsamasını sağlayan milletvekili sayıları dağılımına ilişkin tarafımızca önerilen yöntem izlenilerek yapılan analizin sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur:⁶

Tablo 5. Mevcut Sandalye Durumu ile Önerilen Durumun Karşılaştırılması

	Mevcut Durum	Önerilen Durum
AKP	326	326
CHP	135	138
MHP	53	56
BAĞ/BDP	36	30

⁵ Bu husus TEPAV tarafından Nişan ayında yayınlanan "YSK" Tarafından Yapılan Düzenlemelerin "Adalet" ve "Sandalye Dağılımı" Üzerindeki Etkileri ve Öneriler" başlıklı politika notunda belirtilmiştir.

⁶ Önerilen hesaplama yönteminde, bir seçim bölgesinin nüfusu Türkiye'nin toplam nüfusuna bölünerek "bölge ağırlığı" hesaplanmakta; her bölge için bulunan ağırlıklar 550 MV ile çarpılmakta ve elde edilen sayılar en yakın tamsayılarla yuvarlanarak bölgelerin çıkaracakları milletvekili dağılımına ulaşılmaktadır. Böylece bölgesel olarak bir oyun değeri bakımından çok daha dengeli bir duruma ulaşılmaktadır. Bu analizin detayları, nesnel ölçümler ve önerilen düzenlemenin ayrıntıları için Göksel ve Çınar (2011)'e bakınız.

Önerilen milletvekili dağılımında mevcut durumla çok büyük ölçüde fark yaratmamakta, diğer taraftan, sahip olduğu nüfus bakımından bölgelere düşen milletvekili sayısı dağılımı daha adaletli olmaktadır.

Özetle, 2011 seçimi orantısızlık endeksi anlamında 2002 ve 2007 seçimlerine göre daha adaletli gözükse de, bu seçimde % 10 gibi yüksek bir barajın birikimli etkisi sonucu birçok partinin tabela partileri haline geldiği ve bunun da seçmenlerin birincil tercihleri dışında oy kullanmalarına neden olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda "temsilde adalet" düşmektedir. Bu durumda artık, en azından kısa vadede tersine yapılan düzenlemelerin (barajın düşürülmesi / kaldırılması ile), birinci partinin gücüne önemli hiç bir etki yapmaksızın, temsilde adaletin artırılabilmesini mümkün kılabileceği söylenebilir.

Diğer taraftan son seçimle, bölgelere tahsis edilen milletvekili sayısının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. YSK'nın yaptığı düzenlemeler AKP'nin sadece 5 sandalyesini etkilemiş olsa da, bu milletvekillikleri anayasa değişikliklerini referanduma götürme çoğunluğu açısından çok önemli sonuç doğurmuştur.

Kaynak

Göksel, T. & Çınar, Y. (2011). *Türkiye'de Seçim Barajına ve Seçim Sistemi Değişikliklerine Yönelik Analizler ve Politika Önerileri*, TEPAV Yayını olarak yayınlanacak çalışma.